

УДК 159.922.73–053.4

Завязун Т. В.

ВПЛИВ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ-ДОШКІЛЬНИКА

У статті здійснено науково-теоретичний аналіз проблеми впливу ігрової діяльності на всебічний розвиток дитини-дошкільника. Проаналізовано наукові підходи до проблеми ігрової діяльності в дошкільному віці. Акцентовано увагу на тому, що гра в дошкільному дитинстві є основним видом діяльності дошкільника, у процесі якої ефективно відбувається всебічний гармонійний розвиток маленької особистості. Вказано на важливість гри в психологічному розвитку дитини дошкільного віку, оскільки саме гра забезпечує поступовий розвиток базових психологічних новоутворень людини. Розкрито роль дорослого в організації ігрової діяльності дитини дошкільного віку. Підкреслено, що правильне керівництво дорослого ігровою діяльністю дошкільника сприяє формуванню тих якостей його психіки, які необхідні в майбутньому для вміння навчатися протягом усього життя.

Ключові слова: гра, ігрова діяльність, дитина-дошкільник, всебічний розвиток, ігрова компетенція.

В умовах стрімких змін, які відбуваються на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, посилюються вимоги до особистості дитини-дошкільника. Становлення нового освітнього простору потребує не засвоєння людиною якнайбільшої кількості інформації та знань, а готовності та відкритості до спілкування, взаємодії та партнерства, здатності слухати, чути та вести діалог, вільно обмінюватися думками, шукати потрібну інформацію, працювати зі знаннями та вмінні їх застосовувати за призначенням. За словами Лілії Гриневич, "суть нової української школи полягає в переході від школи, де дітей напихають знаннями, до школи компетентностей XXI століття, школи для життя. Тобто вона буде давати не лише знання, а й знання з умінням їх застосовувати". Отже, освітній процес має бути побудований за діяльнісним принципом. Оскільки гра в дошкільному дитинстві є основним видом діяльності, то саме цей вид діяльності має набувати все більшої значущості та посісти вагоме місце в життєдіяльності дитини-дошкільника.

Мета статті – дослідити вплив ігрової діяльності на всебічний розвиток дитини-дошкільника.

У Державному стандарті дошкільної освіти України – Базовому компоненті дошкільної освіти (2012 р.) ігрову діяльність виділено в освітню лінію "Гра дитини", де вказано, що гра є провідною діяльністю дітей дошкільного віку, в якій формується особистість дитини [1]. У документі підкреслюється важлива роль гри в психологічному розвитку дитини дошкільного віку, бо саме гра забезпечує поступовий розвиток базових психологічних новоутворень (уява, довільність, соціальна активність, самопізнання, самооцінка тощо) і цим самим сприяє успішній освітченості дитини-дошкільника.

Гра як вид діяльності посідає важливе місце в розвитку дітей дошкільного віку. Зауважимо, що гра дитини – це відповідна дошкільному дитинству форма організації життєдіяльності, ефективний метод і засіб реалізації освітніх завдань з усіх напрямів розвитку особистості дитини. Важливість та значення гри в житті дитини-дошкільника неможливо недооцінити і переоцінити. Гра – це не забаганка, це необхідність, в якій дитина задовольняє всі свої потреби: у психологічному, розумовому розвитку, фізичному (руховій активності), інтелектуальному, мовленнєвому (у потребі спілкування), моральному, трудовому, естетичному.

В "Українському педагогічному словнику" гра трактується як форма вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, смислів, станів. Тому всяка гра – це школа довільної поведінки й діяльності, властивої поведінці й діяльності дорослих [3, с. 73].

Сучасний стан проблеми розвитку ігрової діяльності дошкільників говорить про те, що в дошкільному дитинстві необхідно приділяти більше уваги цьому процесу. Провідним видом діяльності в дошкільному віці є творча гра. Вона є соціальною за своєю природою, походженням і змістом. У ній відбувається розвиток спілкування на рівних "дитина – дитина" або "дитина – група дітей", що забезпечує умови для збереження фізичного та психічного здоров'я дитини дошкільного віку.

У Базовому компоненті дошкільної освіти декларується формування в старшого дошкільника ігрової компетенції, яка має проявлятися у вмінні організувати різні види ігор (рухливі, народні, ігри із правилами, сюжетно-рольові тощо); реалізовувати власні ігрові задуми; дотримуватись ігрового партнерства та рольових способів поведінки, норм та етикету спілкування в процесі гри [1, с. 22].

Сучасні психолого-педагогічні дослідження гри характеризуються зближенням поглядів на неї як на провідну діяльність дітей дошкільного віку, аналізом її виховних та розвивальних можливостей і засобів їх актуалізації. На цих проблемах зосереджувався Л. Виготський і вчені, які репрезентують його школу (О. Запорожець, Д. Ельконін, А. Усова й ін.). Вони переконували, що виховний та розвивальний потенціал гри може бути реалізованим тільки за умови спрямування її дорослими. Цю думку розвинуто в працях французького психолога А. Валлона, її підтримували також представники педагогічної науки: Р. Пфютце, І. Хоппе, Л. Шройтер (Німеччина); Д. Ковач, О. Ваг, П. Баконі (Угорщина); Л. Белінова (Чехія); Е. Петрова, С. Аврамова (Болгарія) та ін. Видатний мислитель XX століття Й. Хензінги підкреслював значущість гри

як важливої і життєво необхідної форми спілкування, зв'язаної з людським існуванням, саме на початкових етапах онтогенезу, у навчанні новим знанням та навичкам.

Ще у XVIII столітті Жан-Жак Руссо слушно зауважив, що для того, щоб пізнати і зрозуміти дитину, необхідно поспостерігати за її грою. Гра – це діяльність, зумовлена потребою дитини у виявленні активності. У дитячому віці гра є нормою. Вагомі аргументи на підтвердження значення гри для розвитку дитини містять праці І. Сеченова, І. Павлова, П. Лесгафта й ін. Гра виступає не лише чинником настрою, проявом емоцій малюка, а й важливим чинником розвитку всього організму маленької дитини, а саме нервової та серцево-судинної систем, функцій головного мозку. Із задоволенням потреб в активності, нових враженнях, вияві здорових емоцій відбуваються життєво важливі фізіологічні і психічні процеси в організмі самої дитини.

Ще в молодшому дошкільному віці, як свідчать психолого-педагогічні дослідження, у дитини проявляється цікавість до спільних ігор з однолітками, які є колективними за своєю природою. Поступово, коли малюк дорослішає, відбувається перехід від ігор “поруч” до ігор “разом”, в яких дитина починає самостійно спілкуватися з іншими дітьми під час спільних ігор, взаємодіяти, проявляти активність. Але щоб навчитися налагоджувати взаємодію з однолітками в грі, передавати й отримувати інформацію про довкілля, узгоджувати свої дії з діями інших дітей, дитині обов'язково необхідна допомога дорослого. Так, завдяки ігровій діяльності дитина засвоює суспільний досвід, який сприяє збагаченню її знаннями, формуванню практичних умінь, навичок та духовних потреб. У процесі ігор у дитини виробляються відповідні погляди та переконання, естетичні почуття, закладається характер.

За словами видатного педагога К. Ушинського, “гра – це могутній виховний засіб, в якому реалізується потреба людської природи”. Кожна дитина повинна мати право на дитинство, тобто передусім мати право на розвиток власної ігрової діяльності.

Відомо, що гра виникає тоді, коли дитина сповнена яскравих вражень, які сильно діють на її почуття. Якщо дорослому не вдається пробудити в дітях цікавість до оточення, то і дитячі ігри будуть нецікавими та короткотривалими. А. Макаренко говорив: “Якщо дитина буде займатися тільки іграми, в яких вона залишається пасивною, то з неї виросте пасивна людина, яка звикла дивитися на чужу роботу, не звикла долати труднощі”. А. Макаренко також наголошував на тому, що “гра без зусиль, гра без активної діяльності – завжди погана гра”.

Вплив гри на всебічний розвиток дитини дошкільного віку багатогранний, оскільки робить вагомий внесок: у пізнання дитини навколишнього світу, у розвиток її мислення, почуттів, волі, у формування стосунків з однолітками, у становлення самооцінки і самосвідомості, у формування уявлень дітей про світ дорослих людей, їхніх дій і взаємовідношень.

Те, що пропущено крізь гру, діти засвоюють не так, як те, про що вони тільки чули від дорослих або навіть спостерігали самі. І відбувається це тому, що гра не просто відображає, вона моделює соціальні ситуації. Саме в ігровій ситуації дитина починає використовувати предметні (кубик замість мила, стілець замість автомобіля) і рольові замітники. І це початок шляху, який веде до засвоєння і використання всього багатства людської культури, яка передається з покоління в покоління у вигляді таких систем-знаків, як усна та писемна мова, математична символіка, нотний запис тощо.

Ще одним надбанням у розумовому розвитку дитини дошкільного віку, яке пов'язане із грою, є формування здібності розуміти думку другої людини, дивитися на речі її очима.

Під час гри дитина максимально реалізує свої можливості і здібності. Гра для дошкільника – найбільш цікава діяльність. Гра дає дітям можливість проявити власну активність і самостійність.

У грі все “понарошку” – і дії, і простір, і ролі. Дитині достатньо провести лінію, щоб позначити: “Тут, за цією лінією, де я стою, – наш будинок”. Дитина може відчинити дверний замок уявним ключем або паличкою, яка його заміняє.

Саме в грі, а не в інших якихось видах діяльності, діти мають найбільшу можливість бути самостійними, за власним бажанням спілкуватися з однолітками, реалізовувати та поглиблювати свої знання та вміння. Гра для дошкільника – спосіб пізнання оточення. Граючись, він пізнає колір, форму, властивості матеріалів, числові відношення, вивчає рослини, тварин. Через гру дитина входить у світ дорослих, оволодіває духовними цінностями, засвоює попередній соціальний досвід. Ще К. Ушинський наголошував на тому, що “дитина не грається тоді, коли її займають грою, і тоді, коли примушують гратися. Діти страждають від нав'язування чужих образів, від намагання стримати їхню фантазію”. І дуже шкода, що дорослі не завжди розуміють місце та роль гри в житті дитини. Дошкільне дитинство – це повноцінний етап життя людини. І те, що закладено в нас природою, ми повинні сповна використати. Щоб у майбутньому доросла людина не мала проблем, дитинство повинно бути прожито повноцінно. Давно помічено, що людина, яка в дитинстві достатньою мірою не залучалася до гри, у дорослому житті виявляє нестачу певних необхідних їй якостей і умінь.

Свого часу російський психолог Олексій Леонтьєв зазначив, що причина перетворення гри на провідну діяльність дошкільнят полягає в розширенні усвідомлюваного ними предметного світу. До нього належать не лише предмети, які становлять найближче оточення дитини, з якими вона сама може діяти (посуд, одяг, телефон, телевізор, мобільний телефон, комп'ютер), а й предмети, дії дорослих, які для неї фізично недоступні (автомобіль тощо). У сюжетно-рольовій грі можна робити все, що недоступне в реальному житті: самостійно керувати автомобілем, літаком, поїздом, робити покупки, гребти веслами.

У реальному житті всі ці прості, на наш погляд, дії дитина не завжди може виконати сама, без допомоги дорослого. А гра не потребує від неї в цьому плані особливих зусиль, бо не пов'язана з отриманням якогось практичного результату. Тому в грі дитина може полетіти на Місяць, стати сміливим моряком, лікувати хворих, вчити дітей, тобто гра, з одного боку, забезпечує дитині свободу, дозволяє реалізувати власні бажання, інтереси, а з іншого – особливим чином допомагає долучитися до широкої сфери життя дорослих, долаючи їх недоступність. У цьому сенсі гра розширює горизонти дитячого життя, дозволяє активно відобразити оточення, краще зрозуміти і засвоїти сутність людських дій і відносин, орієнтуватися в предметних умовах.

Для розвитку дитини на етапі дошкільного дитинства необхідна доросла людина, яка є порадиником, помічником, другом, наставником, опорою та захистом, джерелом розвитку, скарбницею інформації.

Щоб підтримати дитину, дорослий повинен відчувати в собі дитинство, розвивати здатність до розуміння дітей і всього, що з ними відбувається, мудро ставитися до їхніх вчинків, вірити, що дитина помиляється, а не порушує правила навмисне, захищати її, не думати про неї погано, несправедливо і, найголовніше, не ламати індивідуальність дитини, а виправляти і спрямовувати її розвиток, пам'ятаючи, що дитина перебуває в стані самопізнання, самоствердження, самовиховання.

Якщо дорослий без причини втручається в ігри дітей, порушує їхній задум, то діти звикають діяти за вказівками, у них розвивається невпевненість у власних силах. Тому необхідно визначити особливості методики керування творчими іграми дошкільників.

Постає питання: абсолютно вільна чи самостійна дитина в грі? Безумовно, ні. Її свобода і самостійність зумовлені способами діяльності, якими вона володіє, знаннями, які вона має.

Неправильно думати, що розвиток гри в дошкільному віці може проходити стихійно, що дитина самостійно, без всякого керівництва з боку дорослих, може зрозуміти суспільні відносини, наявні між дорослими людьми, суспільний зміст їхньої діяльності. Адже новий зміст повинен бути внесений у гру дорослими. Ознайомленням дітей з навколишнім світом, розкриттям у доступній для них формі суспільних функцій людей і суспільних відносин між ними дорослі тим самим сприяють розвитку гри та її змісту.

Наслідуючи дорослого, дитина практично відтворює ті відносини, які вона спостерігала в навколишньому житті. Дорослі мають бути небайдужими до того, як і в що грають їхні діти. Спочатку звички, погані чи добрі, а потім риси характеру малюка формуються також у грі. Жорстоке поводження зі своєю лялькою, небажання поступитися другій дитині іграшкою, неохайність у поводженні зі своїми іграшками формують такі негативні риси характеру, як егоїзм, неохайність, жорстокість, впертість тощо. Але якщо дитина дбайливо ставиться до своїх іграшок, піклується та береже їх, у грі вміє виконувати покладені на неї обов'язки, підкоряється ігровим правилам, то в такій дитині обов'язково сформуються такі цінні риси характеру, як дисциплінованість, охайність, бережне ставлення до предметів, чуйність до оточення, дружелюбність.

Дорослий спеціально повинен висловлювати захоплення щодо вдалих дій малоактивних дітей, підтримувати їх і заохочувати до самостійної творчої діяльності. Помічено, що дошкільник тоді почувається добре, коли навіть його неправильні дії підтримуються дорослим. Не можна позбавляти дитину права на помилку. Це допомагає малюкові краще усвідомити свою діяльність, висловити емоційне ставлення до різних життєвих ситуацій, які моделюються в самостійній грі. Дитина навчається свідомо контролювати пербіг гри, налагоджувати взаємодію між іграшками-персонажами.

Позитивні результати дає використання випереджувальної позитивної оцінки діяльності дітей. Її потребують не лише малоактивні діти. Окремі дошкільнята, досить активні в спільних іграх з ровесниками, коли виконують там другорядні ролі, відчувають безпорадність під час самостійної індивідуальної гри. У цьому разі педагогічна оцінка відіграє роль стимулу, сприяє формуванню в дітей позитивного ставлення до індивідуальної ігрової діяльності, впевненості у власних діях. На наш погляд, основними засобами розвитку самостійної ігрової діяльності дошкільників є ігри, які виникають з ініціативи дорослого: будівельні, рухливі, дидактичні. У процесі таких ігор вихователь може розвивати цікавість до ігрової взаємодії, допомагати дітям засвоювати нові ігрові засоби спілкування, навчати встановлювати партнерські стосунки з однолітками, доводити розпочату гру до кінця, оцінювати результати власної діяльності.

Гра є інтерактивною, оскільки для того, щоб гратися, дитина повинна взаємодіяти з різними предметами й іншими особами, впливати на цю особу або предмет, реагувати на зміни, які вона спричиняє. Ця діяльність є взаємною, навіть предмети перетворюються, коли з ними грають. Гра є відкритою, образною, виразною, творчою, різноманітною. В ігровій ситуації відсутні переможці й переможені. Коли діти граються, вони занурені в процес, де все, що вони роблять (якщо це не завдає шкоди їм та тим, хто їх оточує), є прийнятним і характеризує цінність цієї діяльності. Водночас тільки грою діяльність дитини не обмежується. Доведено, що оволодіння діяльністю охоплює такі взаємопов'язані між собою базисні властивості особистості: ініціативність, активність, свободу вибору й відповідальність. Такі властивості гри допомагають дошкільнику відчути себе в нерозривній єдності з іншими дітьми, зберегти свою індивідуальність та неповторність.

Дитячі ігри взагалі – це "єдина природна праця дитини, до якої вона береться без примусу і зовнішнього впливу" (Д. Ушинський). Водночас вони є чудовим засобом набуття практично всіх якостей характеру, які ми цінуємо в людях, але які часто намагаємося прищеплювати вербальними, тобто словесними методами або простим привчанням, навчанням чи вправлінням. У грі дитина вчиться жити. Під час гри вона досить легко розуміє суть і запам'ятовує її основні правила. Навіть більше, під час гри, залежно від її перебігу, дитина

мусить оцінювати ситуацію і самостійно ухвалювати рішення, пізнавати потребу співробітництва, вчитися ставати на місце другої людини, дивитися на речі її очима. Також привчається поважати права іншого учасника гри, стримувати себе і свої негативні емоції, виробляє доброзичливість і щирість щодо партнерів по грі.

Висновки. Отже, всебічний розвиток дошкільника в грі досягається насамперед різноманітною спрямованістю змісту ігор. Одне з актуальних завдань сучасної дошкільної педагогіки – дієве використання в освітньому процесі різних видів ігор. Наявна розмаїтість ігор спрямовує їх на всебічний розвиток дітей-дошкільників, зумовлює найголовніші зміни в психічних процесах і психологічних особливостях особистості, які визначають інтереси дитини і її ставлення до дійсності, особливості стосунків з іншими людьми. У процесі гри, під правильним керівництвом дорослого, відбувається становлення дитини як особистості, у грі формуються ті якості її психіки, які необхідні в майбутньому для сприяння навчанню протягом усього життя.

Використана література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. – Київ, 2012. – 26 с.
2. Завязун Т. Цілеспрямована ігрова діяльність дошкільника – запорука успішного навчання в школі / Т. Завязун // Підготовка педагогів до впровадження державних стандартів дошкільної та початкової освіти : зб. наук.-метод. праць ; за ред. В. Литньова, Н. Колесник, Т. Наумчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2013. – С. 70–72.
3. Менджеріцкая Д. Воспитателю о детской игре / Д. Менджеріцкая ; под. ред. Т. Марковой. – Москва : Просвещение, 1982. – 128 с.
4. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко ; гол. ред. С. Головка. – Київ : Либідь, 1997. – 373 с.
5. Эльконин Д. Психология игры / Д. Эльконин. – Москва : Просвещение, 1976. – 228 с.

References:

1. Bazovyj komponent doshkil'noyi osvity'. – K.: Vy'davny'cztvo, 2012. – 26 s.
2. Zavyazun T. V. Cіlespryamovana igrova diyal'nist' doshkil'ny'ka – zaporuka uspishnogo navchannya v shkoli / T. V. Zavyazun // Pidgotovka pedagogiv do vprovadzhen'ny' derzhavny'x standartiv doshkil'noyi ta pochatkovoyi osvity': zb. nauk.-metod. prac' ; [za red. V. Ye. Ly'tn'ova, N. Ye. Kolesny'k, T.V. Naumchuk]. – Zhy'tomy'r : Vy'd-vo ZhDU im. I. Franka, 2013. – S. 70–72.
3. Mendzhery'czkaya D.V. Vospy'tatelyu o detskoj y'gre. Pod. Redakcy'ej T.A.Markovoj. – M.: Prosveshheny'e, 1982. – 128 s.
4. Ukrayin's'ky'j pedagogichny'j slovny'k / Semen Goncharenko; [gol. red. S. Golovko]. – Ky'yiv: Ly'bid', 1997. – 373 s.
5. El'kony'n D.B. Psy'xology'a y'gri. – M.: Prosveshheny'e, 1976. – 228 s.

Zavyazun T. V. Влияние игровой деятельности на всестороннее развитие ребенка-дошкольника

В статье осуществлен научно-теоретический анализ проблемы влияния игровой деятельности на всестороннее развитие ребенка-дошкольника. Проанализированы научные подходы к проблеме игровой деятельности в дошкольном возрасте. Акцентировано внимание на том, что игра в дошкольном детстве является основным видом деятельности дошкольника, в процессе которой эффективно осуществляется всестороннее гармоничное развитие маленькой личности. Отмечена важность игры в психологическом развитии ребенка дошкольного возраста, так как игра обеспечивает постепенное развитие базовых психологических новообразований человека. Раскрыта роль взрослого в организации игровой деятельности ребенка дошкольного возраста. Подчеркнуто, что правильное руководство взрослого игровой деятельностью дошкольника способствует формированию тех качеств его психики, которые необходимы в будущем для умения учиться на протяжении всей жизни.

Ключевые слова: игра, игровая деятельность, ребенок-дошкольник, всестороннее развитие, игровая компетенция.

Zavyazun T. V. Influence of gaming activity on comprehensive development child-preschooler

The article deals with theoretical and theoretical analysis of the problem of the influence of gaming activity on the comprehensive development of a child-preschooler. The scientific approaches to the problem of gaming activity in the preschool age are analyzed. The emphasis is placed on the fact that the game in preschool children is the main kind of activity of the preschool child, in the process of which the whole harmonious development of the small person is effectively carried out. The importance of the game in the development of the child's psychological development of the preschool age is pointed out, since the game itself provides for the gradual development of basic psychological neoplasms of a person. The role of an adult in the organization of gaming activity of a child of preschool age is revealed. It is emphasized that the proper leadership of adult preschool children's activity contributes to the development of those qualities of his psyche that are necessary in the future for the ability to study throughout life.

Key words: game, game activity, child-preschooler, comprehensive development, game competence.